

pesnike je izguba življenjske perspektive, osamljenost in brezup; teh morečih občutkov se osvobodijo le v ljubezenski sreči ali v urah upora. V nekaterih Zajčevih pesmih gre ta družbeni nonkonformizem tako daleč, da skuša problemizirati sam smisel zgodovinskega razvoja.

Zadnji val slovenske povojne poezije predstavljajo pesniki F. Forstnerič, Valentin Cundrič, Marijan Kramberger in Niko Grafenauer, katerim pisec priključuje še F. Pičnikarja in L. Krakarja. Razen tega zadnjega so vsi drugi v glavnem nastopili na začetku 60. let. Ta generacija skuša preko disonanc, skepse in razočaranj priti do svetlejših perspektiv, čeprav v njih še ni dovolj življenjske sile, je pa vsaj svitanje življenja. Umetniška oscilacija med tvornostjo teh »tridesetletnikov« in med obema prejšnjima valoma najmlajše pesniške generacije ustvarja glavno dinamiko slovenske poezije teh let.

Slika slovenske povojne poezije je treba dopolniti še z omembo dela starejših zastopnikov A. Vodnika, J. Udoviča, C. Vipotnika in Mateja Bora, čigar pomen pa je bolj v dramatik. Vsak izmed teh pesnikov je izdal zbirko pesmi, ki pričajo o njihovem naporu, da uravnajo svoj korak z mislijo in obliko sodobne poezije. Posebno nova Borova zbirka Sled naših senc je v slovenski povojni poeziji znak sodobne stvarnosti. V njej nadaljuje svoje delo z najboljšimi tradicijami družbeno angažirane poezije. Osredje zbirke, ki je žanrsko in motivno dovolj različna, sta oba cikla z naslovom Atomski vek, v katerem pesnik kaže svoj nemir in skrb zaradi usode človeškega rodu. Ta zbirka razširja obzorje slovenske poezije z aktualno problematiko, ki se tiče vseh ljudi na svetu. Značilno za vse te pesnike je tudi, da prevajajo tuje avtorje, predvsem tiste, ki veljajo za klasike moderne svetovne poezije: Baudelaira, Rimbauda, Verlaina, Valeryja, Rilkeja, pa tudi Lorco in Aragona.

Na kraju svojega članka avtor posebno podčrtuje pomen dela Jožeta Udoviča, čigar izvorna poezija zaznamuje vse mene in spremembe slovenske poezije v povojnih letih in ima hkrati najodločilnejši vpliv na generacijo mladih in najmlajših slovenskih pesnikov.

V drugem članku prizadevni češki slavist Jan Petr razmotriva vprašanje prevoda celotnih Prešernovih pesmi v češčino, ki ga je na prelomu stoletja pripravljaval češki pesnik in bivši direktor Univerzitetne knjižnice v Pragi, dr. Jaromir Borecký, in na katerega je A. Aškercu še pred izidom slavnostne številke Ljubljanskega zvana, posvečene stoletnici Prešernovega rojstva, opozoril I. Žmavc iz Prage. Avtor nato citira Boreckega pismo Aškercu z dne 22. XI. 1900, ki je odgovor na zadevno Aškerčevo pismo, v katerem mu sporoča, da res namerava prevesti našega pesnika v celoti, da bo prve svoje prevode objavil v decembrski številki Slovanskega prehleda 1900, kar se je tudi zgodilo. Čeprav pa so češki in slovenski prijatelji Boreckega pričakovali, da bo v kratkem pripravil nameravano izdajo Prešernovih Poezij, do tega nikoli ni prišlo. Prevajalec je odlašal s prevajanjem in je v poznejših letih izgubil zanimanje za to delo. V njegovi zapuščini, ki se hrani v literarnem arhivu Narodnega muzeja v Pragi, je sicer res nekaj še neobjavljenih njegovih prevodov, vendar je skupaj z objavljenimi prevedel le 27 Prešernovih pesmi in bi moral za uresničenje svojega načrta prevesti še najmanj dvakrat do trikrat toliko. Kasneje je nameraval izdati vsaj izbor iz Prešerna in celo antologijo prevodov iz slovenske poezije, katero bi začel s Prešernom, o čemer je tudi poročal Aškercu še leta 1912. Toda iz vsega tega ni bilo nič. Avtor nato konstatira, da Čehi še do danes nimajo celotnega Prešerna v svojem prevodu (Penížkov iz 1882 je samo izbor) in tako bo ostal tak celoten prevod še vedno v tistem anonimnem rokopisu, ki se hrani v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, ki pa je nepesniški in že zdavnaj zastarel.

Francé Dobrovoljč

ČEŠKA PREDELAVA PREŠERNOVEGA KRSTA PRI SAVICI

Leta 1903 je v zborniku za češko ženstvo Kalendář paní a dívek českých izšla povest »Črtomir«, ki razodeva vsebinske in deloma idejne vplive Prešernovega »Krsta pri Savici«. Kot avtor je podpisan Rihard Klas, to pa je psevdonim za urednico zbornika pisateljico Gabrijelo Preissovo. Ta je do takrat že več kot deset let kazala veliko zanimanje za Slovence z vrsto povesti, ki se dogajajo na slovenskem Koroškem, z organizi-

ranjem gmotne pomoči revnim koroškim otrokom in s prizadetim zasledovanjem slovenskih nacionalnih in kulturnih razmer.

V okvir pisateljčinega iskrenega zanimanja za vse, kar je bilo v zvezi s Slovenci, sodi tudi njeno zavzetje za Prešerna in njegove pesmi. Vzbudile so ga bržkone priprave za proslavo stoletnice pesnikovega rojstva. Prešernove pesmi je mogla poznati iz nepopolnega češkega prevoda J. Penižka (1882!), deloma pa tudi iz slovenskega originala, saj je slovenščino razumela in jo poskušala govoriti, čeprav je priznavala, da ji dela težave. Svoje močno čustveno doživljanje vsega, kar ji je bilo blizu, je želela prenesti tudi na druge, znanke in znanke. Leta 1901 je sporočala iz Mostiča na Koroškem Nemki Malybrok-Stieler, prevajalki iz češčine, da bodo Slovenci slavili stoletnico pesnikovega rojstva, v slovenščini ji je zapisala geslo k Poezijam in nekaj verzov iz pesmi V spomin Andreja Šmoleta z dobesednim nemškim prevodom. Zelela je, da bi znanka spoznala in razumela »ubogega slovenskega slavčka«. ¹ Iz želje, da bi se Čehi seznanili s Prešernovimi pesmimi, je spodbujala poznavalca slovenščine Jaromira Boreckega, naj jih prevaja. ² Sama se je udeležila Prešernove akademije, ki jo je pripravila dunajska Slovenija. Pripravljala pa je tudi predavanje o pesniku za praško Umetniško besedo. Ko je iskala gradivo, se je seznanila z učiteljico in topopisko Ano Řehákovo, ki je že dolgo pred tem objavila opis poti v Vrbo in spregovorila o Prešernu z vidika češko-slovenske vzajemnosti. ³ Predavanje, ki ga je Preissová sestavila, je na obletnico Prešernove smrti 1901. leta bral igralec Inemann. Ni izključeno, da gre tu za isti tekst, ki ga je objavila v časopisu Osvěta 1900 (France Prešeren. K památce stých narozenin jeho). To je dokaj osebno preživet opis Prešernovega življenja, povezan s pesmimi, ki so zrasle iz takega ali drugačnega doživetja, s poudarkom na ljubezni, ki da jo je Prešeren čutil do češkega naroda. Ob slavnostnem odkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani 1905. leta je bila med češkimi udeleženci tudi pisateljica Gabrijele Preissová. Takrat se je z denarno podporo spomnila Prešernove hčerke Ernestine.

V čas pisateljčinega izpričanega zanimanja za Prešerna sodi tudi omenjena povest »Črtomir«. Pisateljica ni omenila, da ji je pobude dal Prešernov ep, ker je njegovo fabulo zelo svobodno uporabila in razplet obdelala popolnoma po svoje. Čisto ob strani je pustila dramo Prešernovega osebnega življenja, zato je v marsičem spremenila glavna junaka Črtomira in Bogomilo. Razen teh dveh nastopa še pokristjanjenec Razglas, ki ustreza Prešernovemu duhovnemu, popolnoma nov lik pa je Jela, Drohova hčerka in Valjhunova žena. Kot stranske osebe se pojavljajo še Črtomirova nekdanja varuška Zorna, nasprotnica krščanstva, njegov prijatelj Potuj, a osebno tudi Valjhun. Vse dejanje se odvija na Ajdovskem Gradcu; Staroslav in Bogomila ne živita na otoku sredi Blejskega jezera, ampak pri Savici, vendar pisateljica nikjer ne omenja, da je to na Slovenskem. Črtomir zve že pred odločilnim bojem, da se je Staroslav z rojaki pokristjanil, Bogomila pa se je skrila in čaka njegove pomoči. Kakor pri Prešernu tudi pri Preissovi ne zapusti Črtomira nihče od njegovih tovarišev. Prepozno prideta v taborišče Bogomila in Staroslav, da bi Črtomira opozorila na Valjhunov napad. Obupana Bogomila se da krstiti. Po izgubljenem boju pripeljejo Črtomira. Ta bruhne na dan obtožbo krščanstva in tujcev in očita Bogomili, da se je dala krstiti iz preračunljivosti. Razjarjeni Valjhun ukaže Črtomiru, da se mora vreči v prepad. Odvede ga Jela, ki je kristjanka samo na videz, a kristjane sovraži, že od otroštva pa ljubi Črtomira. Z njim vred skoči v prepad. Najdejo jo mrtvo, Črtomir pa je še živ. Zdaj šele razume Bogomilo in njene besede o bogu ljubezni. Razglas ga krsti, nato pa junak izdihne.

Prešernovo epsko-lirsko pesnitev je Preissová hotela obdelati kot zunanje napeto psevdozgodovinsko epsko zgodbo. Pač iz želje po epski neposrednosti dejanja je Bogomilin krst prenesla na Ajdovski Gradec, dramatičnost pa je hotela stopnjevati z nastopom strastne Jele, ki pozna samo kontraste v značaju: brezmejno vdano ljubezen do Črtomira in prav tako brezmejno sovraštvo do vsiljenega moža in krščanstva. Toda prav s tem, ko je hotela doseči večji zunanji učinek, je zapadla v neprepričljivo in zlagano konstruiranost psevdoromantične povesti. Čisto jasno je, da mora zgolj njej na ljubo Črtomir še toliko časa živeti, da prizna krščanskega boga.

Povest ima dva idejna poudarka, oba upoštevana že pri Prešernu, a tu še razvlečena, pa ne poglobljena. Zdi se, da je prav zaradi njih oblikovala povest. Prvi je problem pravega in nepravega krščanstva, drugi pa problem slovanstva in odnosa do nemštva. Črtomirovo pokristjanjenje pri G. Preissovi ni izraz resignacije in sprejetja Bogomiline vere, pri njem gre za razrešitev verskih dvomov. Ze pred odločilnim bojem je o tem razmišljal in bil blizu krščanstvu. Ni pa se dal krstiti, ker je bilo krščanstvo povezano s tujci. Porazeni Črtomir pa je v patetičnem monologu obsodil vse kristjane za dobič-

karje. Blizu mu je bil le bog sočutja in ljubezni. Ta problem je tu razpreden v vrsti monologov in dialogov, ki zvene kot deklamacije in seveda tudi kot anahronizem. Razvidno pa je iz vsega tega pisateljčino subjektivno pojmovanje krščanstva kot vere srca in dobrih dejanj. — Za prav tak anahronizem in subjektivnost gre pri vseh mislih, ki kažejo upogljivi slovanski značaj in nagibanje k nemštvu. Za Črtomirovimi patetičnimi izjavami je čutiti trpko pisateljčino spoznanje, kako blesek tujega še vedno privablja Slovane. Njen pogled ni kot Prešernov uprt v bodočnost, ampak v njen čas.

Za pisateljčino celotno ustvarjanje zlasti od 90-ih let prejšnjega stoletja dalje je značilna izrazita subjektivnost, ki ji je podrejela snov in zaradi nje dostikrat maličila podobo resničnosti. Toda pri »Črtomiru« je šla še dalje. Izpovedati se je mogla le ob življenju, ki ga je sama poznala, sredi katerega je živela, tokrat je šlo pa za čas in za snov, ki sta ji bila tuja. Zato je napisala le fantastično psevdozgodovinsko in psevdoromantično zgodbo, ki se nikakor ne more meriti ne z njeno drobno prozo iz 80-ih let prejšnjega stoletja, pa tudi ne s prozo o koroških Slovencih, ki je sicer umetniško večinoma šibkejša. Prav gotovo se je tega tudi sama zavedala, saj povesti ni uvrstila v svoje Zbrane spise, ampak je ostala pozabljena v zborniku. Obdelava »Črtomira« kaže le, da jo je zgrabila fabula Prešernovega »Krst« in misli o slovanstvu in krščanstvu, ki jih je razširjene in preoblikovane hotela vcepiti na tujo in oddaljeno snov.

Božena Orožen

¹ Pismo G. Preissove Malybrok-Stielerjevi, 22. avgusta 1900 (Literarni arhiv v Pragi).

² (To trditev navaja Artur Závodský v monografiji Gabriela Preissova (Praga 1962) po pismu, ki ga je J. Borecky pisal pisateljici 20. marca 1942.

³ O želji G. Preissove, da bi se Čehi seznanili s Prešernovimi pesmimi, priča tudi pismo J. Boreckega A. Aškercu, ki ga je objavil Jan Petr v članku K otázce Boreckého překladu Prešernových básní do češtiny, Slovanský přehled XLIX, 1963 str. 222—223.

⁴ Ana Řeháková, Zašlé časy. Vzpomínky. Praga 1932. Ana Řeháková, V rodišti Františka Prešerna. Ženské listy 1888, tudi v knjigi Na Slovinsku 1891.

⁵ Minka Govekarjeva, Gabrijela Preissová. Ženski svet 1932.

MEŠKOVA SURKA

V Obiskih Izidorja Cankarja berem v sestavku o Ksaverju Mešku: »Meško je v življenju tak kot v knjigi: mehak, obziren in vljuden. Zdi se, da mu je surka potreba in galantnost dolžnost.« Komentar v Kondorjevi izdaji Obiskov razlaga surko z besedami: »jopa, kočemajka, tu pač duhovski suknjič.«

Beseda surka ima svojo kulturnozgodovinsko in politično preteklost; zato si jo je vredno ogledati od več strani.

Pleteršnik je zapisal v svojem slovarju, da je to hrvaška beseda. Na začetku pojasnjuje surko s slovenskima izrazoma, ki ju ima gori navedeni Kondorjev komentar, za tem pa pravi — in tega gornji komentar ni posnel — da je to neke vrste nacionalnega moškega suknjiča. In Meškovo surko je vsekakor treba razumeti v tem drugem pomenu: bil je to suknjič po hrvaški nacionalni nošnji, po hrvaškem nacionalnem kroju. Med letnico izida Pleteršnikovega slovarja in Cankarjevim obiskom pri Mariji na Zilji je minilo nekako deset let. Razlaga, ki jo daje Pleteršnik, izhaja torej neposredno iz časa, ko je bila beseda še živa in surka ni bilo pozabljeno oblačilo.

Akademijski slovar hrvaškega jezika pravi pod besedo surka in surina, da je to neke vrste suknja (torej ne suknjič), in dostavlja: prej obleka stare hrvaške gospode — to je fevdalcev — iz škrlata, pozneje tudi iz sukna, z vrvami, podobno kakor madžarska atila. Češki akademijski slovar razlaga besedo, ki se je pri njih uporabljala za poimenovanje dela moške obleke — to je bil suknjič pri sokolskem kroju: suknja, ki se začenja na vrvcu, del stare hrvaške noše. Slovaški akademijski slovar do črke S še ni prišel, pač pa razlaga besedo atila, ki jo omenja zagrebški leksikon: kratka suknja z vrvami, kakor so jo nosili ogrski huzarji in honvedi.

V svojem Razvoju slovenskega narodnega vprašanja navaja Kardelj iz knjige hrvaškega zgodovinarja Horvata (Najnovije doba hrvaške povjesti) odstavek, kjer v opisu ustoličenja bana Jelačića 1848 nadvse jasno izstopa pomen besede surka. Odstavek se glasi: »Jelačić je jahal na belem konju, oblečen v blestečo narodno obleko, kakršne ni pred njim nosil še noben ban. Rdeč plašč, bela surka in modre hlače, na glavi pa rdeča čepica z ilirskim grbom! Okrog bana je jahalo njegovo spremstvo: sami velikaši, plemiči in vojaški dostojanstveniki.«